

VÝZNAMNÝ PREDSTAVITEĽ PROTIALKOHOLICKÉHO HNUZIA NA VÝCHODNOM SLOVENSKU JÁN ANDRAŠČÍK¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Pred 220 rokmi sa narodil významný predstaviteľ ľudovýchovného a protialkoholického hnutia na východnom Slovensku v 30. a 40. a porevolučných rokoch 19. storočia, rímskokatolícky kňaz Ján Andraščík.

Na svet prišiel 6. augusta 1799 v obci Lipovce pri Prešove, kde získal základné vzdelanie. Keďže už v ľudovej škole patrila k nadaným žiakom, poslali ho jeho rodičia študovať do Prešova. Potom sa Ján Andraščík rozhodol pre teológiu a tak od roku 1817 študoval vo všeobecnom rímsko-katolíckom seminári v Pešti. Bol jeho jedným z najlepších poslucháčov a ako študent vyšších ročníkov asistentom na katedre Nového zákona a vo 4. ročníku dokonca učiteľom francúzskeho jazyka. Vo veľkej miere sa tu zaujímal aj o zdravotnícku literatúru a zastával funkciu ošetrovateľa nemocných. V peštianskom seminári sa zoznámil s bernolákovským hnutím. Dňa 5. septembra 1821 bol promován na doktora teológie. Po vysviacke v Košiciach v roku 1822 pôsobil ako vychovávateľ v grófskej rodine Krištofa Almássyho v Ždani (1825), potom u Štefana Almássyho v Gyöngyösi a v roku 1827 sa stal profesorom na biskupskom seminári v Košiciach, kde prednášal dogmatiku (1830 – 1832), zároveň sa venoval aj literárnej tvorbe.

Závažnou zmenou v jeho živote bolo ustanovenie za farára v Bardejove 4. mája 1832. Andraščíkovou prednosťou bola vysoká vzdelanosť, najmä znalosť cudzích rečí; plynulo hovoril po latinsky, maďarsky, nemecky, francúzsky, taliansky, čiastočne po poľsky a rusínsky. Do Bardejova však prišiel až okolo 30. augusta 1832 a strávil tu zvyšok života. Veľkou prekážkou v Andraščíkových ľudových snahách a pri plnení kňazských povinností v bardejovskom prostredí boli úplne nevyhovujúce farské budovy, o opravu ktorých viedol spor s miestnym magistrátom dlhé roky. Vo svojich ľudovýchovných snahách venoval veľkú pozornosť propagovaniu ochrany lesov a ich ničenie považoval za veľký priestupok voči prírode a morálke, preto podal konkrétny návrh magistrátu na získanie dreva pre občanov. Pre svoj odborný i kultúrny rast a v ľudovýchovnom pôsobení využíval bardejovskú knižnicu sv. Egídia, ktorá patrila v tomto období k najcennejším knižniciam v Uhorsku.

Závažným zásahom do jeho života boli revolučné udalosti rokov 1848 – 1849. V tom čase stratil bezprostredný kontakt so štúrovcami a pridala sa na stranu Pešti. Zrejme to súviselo s okrajovou polohou Bardejova. Po potlačení maďarskej revolúcie ako poslanec mestského zastupiteľstva upadol do podozrenia, že sympatizoval s revolúciou. Internovali ho do poľského Tarnova, odkiaľ ho pre nedostatok dôkazov začiatkom novembra 1849 prepustili. Po návrate sa vzdal verejnej aktivity a kontaktoval sa iba s literátmi (napr. s Jonášom Záborským).

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-15-0036 *Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periférie*.

Aj keď bol vo svojej dobe na periférii rodiaceho sa národného hnutia – v Bardejove, neostal nepovšimnutý, práve naopak udržiaval vzťahy s bernolákovcami, najmä s Martinom Hamuljakom, ale i so štúrovcami, zvlášť priateľské kontakty mal s Eduardom Korponayom a Jánom Franciscim, zakladateľom spolku miernosti v Levoči. V Košickej diecéze získal pre spolkovú činnosť vzdelaného farára v Humennom Michala Hunyora, ktorý taktiež, rovnako ako on, šíril myšlienku zakladania spolkov striezlivosti. V roku 1840 ho v Bardejove navštívil Andrej Radlinský počas skúmania východoslovenského nárečia vo východných župách a o päť rokov neskôr (1845) ho poctili svojou návštevou v Bardejove štúrovci Ján Francisci, Ján Kučera, Peter Kellner a Ľudovít Gábera. Ján Andraščík úzko spolupracoval i s predstaviteľmi rusínsko-ukrajinského národného, kultúrneho a literárneho života, hlavne s Alexandrom Duchnovičom, Alexandrom Pavlovičom a inými národovcami.

Ako spisovateľ napísal Andraščík niekoľko diel, ktorými bojoval proti spoločenským neuduhom a proti alkoholizmu. Bol prvým spisovateľom publikujúcim v šarišskom nárečí. Do obdobia jeho literárnej aktivity spadá aj stavba novej bardejovskej fary (dokončili ju v roku 1842), zriadenie cintorína sv. Michala (kde je podľa mienky niektorých aj pochovaný), postavenie kaplnky sv. Michala (1848) a v roku 1850 zriadil chudobinec pri kostole sv. Anny. Svoje pôsobenie podriaďoval láske k ľudu, u ktorého však neprehliadal chyby a nedostatky, ale ich ostro kritizoval. Navštevoval slovenské a rusínske obyvateľstvo okolitých obcí, videl jeho veľkú biedu. Pre svoju činnosť nezískal v cirkevnej správe významnejšiu podporu. Zomrel v úplnej biede vo veku 54 rokov na Štedrý deň v roku 1853 na bardejovskej fare. Na jeho počesť je na budove rímskokatolíckej fary v Bardejove na Radničnom námestí umiestnená pamätná tabuľa.

Do slovenských dejín sa zapísal predovšetkým ako významný predstaviteľ a organizátor protialkoholického hnutia, vychádzajúc zo štúrovských zásad. Do aktívneho boja proti alkoholizmu sa zapojil už v roku 1844, keď v Košiciach anonymne vydal svoju veršovanú činohru *Šenk paľenčení* (v šarišskom nárečí). Bola to v tej dobe najznámejšia veršovaná divadelná hra s protialkoholickou tematikou. Kým v popolitom ľude získala jeho práca veľkú popularitu, u vrchnosti vzbudila neľúbosť. Jej obľúbenosť neznížila ani uhorská cenzúra, ktorá nariadila celé prvé vydanie v počte vyše 700 exemplárov skonfiškovať. Napriek tomu mala hra veľký ohlas a to tak počas Andraščíkovho života, ale i po jeho smrti. Bolo tomu tak i preto, lebo ju popredný predstaviteľ štúrovského hnutia Michal Miloslav Hodža upravil a prepísal do štúrovskej slovenčiny, čím získala celonárodný význam. Takto upravená bola opäť vytlačená v roku 1846 v Banskej Bystrici, neskôr vyšla vo viacerých ďalších vydaniach, v Budapešti (1886, 1890, 1897, 1903 a 1908), dokonca v roku 1923 i v Spojených štátoch amerických pod názvom *Mister Papuča* a *Missis Papučaňa*. To svedčí o jej nesmiernej popularite medzi slovenským ľudom.

Šenk paľenčení bol jedným z najpopulárnejších protialkoholických textov v slovenských dejinách. J. Andraščík ako rodák z východného Slovenska bol dobre znalý miestnych pomerov, poznal príčiny mravnej a hospodárskej biedy jednoduchého ľudu, preto aj dej hry zasadil do prostredia mu známemu – severného Šariša. Jeho rodičia vlastnili krčmu, kde predávali všetko, čo obec potrebovala – od soli až po alkohol. Tu si mladý Andraščík uvedomil, čo predstavuje alkohol a aké spoločenské, sociálne a morálne problémy spôsobuje. Ako svedomitý kňaz a neúnavný ľudovo-

-výchovný pracovník zakladal takzvané *bratstvá kresťanskej triezvosti*, ktorých snahou bolo odnaučiť ľudí piť alkohol. Práve podpore boja proti opilstvu a alkoholizmu mala slúžiť spomínaná divadelná hra. V nej vo forme dialógu medzi pravidelnými návštevníkmi krčmy podáva skutočný obraz ťažkého postavenia vidieckeho ľudu na východnom Slovensku v 40. rokoch 19. storočia. Dej hry sa odohráva v rusínskej dedine naďaleko Bardejova a tak v nej vystupujú Rusíni, Slováci zo Šariša a okolitých krajov a Maďar. Pálenka je tu zvýraznená ako najväčšia pliaga všetkých spoločenských vrstiev. Negatívnou postavou je dedinský krčmár žid Lajzer, na margo ktorého jedna z postáv hry hovorí: „*Ňeoreš, Ňešeješ, – Ňekopeš, Ňekošiš; a preči tišice – v tvojom mišku nošiš. My v češkej roboce – dzeň a noc travime, žimu i horučosc – na poľu cerpime; pre tvoju paľenku – mi co jesc Ňemame, tak že často z hladu – takoj umirame.*“ Šenk paľenčení zabával aj poučal, a preto bol popri náboženských knihách najrozšírenejším čítaním medzi drobným ľudom, čítal sa pri tkaní, páraní peria, v nedeľu na priedomí na panstve a pod., ba aj na školách ho používali pri vyučovaní, niektorí žiaci z neho vedeli celé dialógy naspamäť. O popularite hry svedčí aj to, že hneď po vyjdení sa rozšírila po celom Uhorsku a bolo možné ju dostať za päť grajciarov tak v Banskej Bystrici, Liptovskom Sv. Mikuláši, Levoči, Prešporoku, ale aj v Pešti. Bola napísaná presvedčivo s bezprostrednou orientáciou na čitateľa.

Ján Andraščík sa svojou každodennom vzdelávacou a literárnou činnosťou zapojil do tých prúdov, ktoré presadzovali bernolákovci a štúrovci. Svojimi postojmi a konkrétnou prácou aktivizoval ľudové vrstvy v hospodárskej, kultúrnej, sociálnej a spoločenskej oblasti a prispel tiež k zblíženiu katolíckeho a evanjelického kultúrneho a literárneho prúdu v počiatočoch formovania moderného slovenského národa. Zakladal a rozširoval nielen spolky miernosti, ale aj nedeľné školy a knižnice pre ľud. Jeho ľudovo-výchovná a literárna tvorba bola odrazom hospodárskych a sociálnych pomerov na Šariši.

Použitá literatúra:

SEDLÁK, Imrich. *Ján Andraščík*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1965.

SEDLÁK, Imrich. *V letokruhoch národa*. Martin : Matica slovenská, 1997, s. 178-184. ISBN 80-7090-112-7.

SEDLÁK, Imrich. *Strieborný vek. Národno-kultúrny a literárny pohyb na východnom Slovensku v období národného obrodzenia*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1970, s. 262-271.

SEDLÁK, Imrich. *V čierťažiach búrok*. Martin : Neografia, a. s., 2001, s. 44-52. ISBN 80-7090-593-X.

KORBA, Emil. *ThDr. Ján Andraščík*. Bardejov : Regionálne kultúrne stredisko a MO MS, 1993. 82 s.

Slovenský biografický slovník. Martin : Matica slovenská, 1986, s. 58. Heslo Andraščík, Ján.